

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

45

41

2011-05

46954

Լ. ՀԵԼԳՈՒՆՈՎԱ

ԱՐՁԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԶԱՍՕԴԻՄՍԿԻ

Գ Ա Յ Լ Ը

Թարգմ. ռուսերէնից

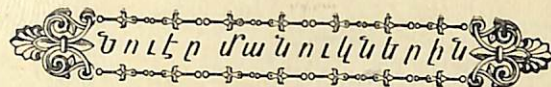
Թ Ի Ը Լ Ի Ս

Տպ. Կ. Մարտիրոսեանցի || Тип. К. Мартиросянца.
Орбелиановская ул., д. № 12.
1901

891715

Ե-41

Ա

Լ. ԶԵԼԳՈՒՆՈՎԱ

ԱՐՁԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԶԱՍՕԴԻՄՍԿԻ

Գ Ա Յ Լ Ը

1002
7000

Թարգմ. ռուսերէնից

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Կ. Մարտիրոսեանցի տպարան | Тип. К. Мартиросянца.

Орбелиановская ул., д № 1/2

1901.

Дозволено цензурою. 6 Юня 1900 г. Тифлисе

ԱՐՁԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ետրոսը որսորդ էր, և, չգիտեմ
ինչու, վճռել էր բնակուել
իմ հայրենի անտառում: Մենք
երբէք իրար չէինք սիրում:
Հենց առաջին անգամ իրար
հանդիպեցինք թէ չէ՝ նա իմ
թշնամին դարձաւ և շարունակ աշխատում էր
ինձ բռնել կամ սպանել: Կարո՞ղ էի արդեօք
դրանից չետոյ սիրել նրան:

Երբեմն մտածում էի, թէ Պետրոսը երևի
այն որսորդներից մէկն է, որոնք սպանել են իմ
մօրը, փոքրիկ եղբօրս և քրոջս: Բայց այդ շատ
վաղուցուալ բան է, երբ ես դեռ փոքրիկ արջուկ
էի. և այժմ գրեթէ ոչինչ չեմ չիշում... Յիշում եմ
միայն, որ մենք երեք բոթոթներս միասին շատ ու-
րախ ժամանակ էինք անց կացնում, երբ դեռ մեզ
խնամում էր մեր մայրիկը. մեր բան ու գործը

ալն էր միայն, որ ամբողջ օրը ուրախ խաղ
էինք անում: Ինչպէս բարի ու սիրալիր էր մեր
մայրիկը. այո՛, նա շատ բարի էր, թէև ուրիշ-
ները այդպէս չէին կարծում:

Ամեն ինչ
փոխուեց,
երբ միայնակ
մնացի: Ես
շատ փոքր
էի, այնպէս
որ չէի կա-
րողանում
ինքս ինձ
համար ու-
տելիք ձա-
րել. և առաջ՝
որ այնպէս
անհոգ ու
հասալիկ մի
կենդանի էի,
քիչ ժամա-
նակից լետոյ
դարձայ մի
ողորմելի

բաղցած ու լղար արարած:

Ես հայր ունէի՛, բայց չկարծէք, թէ նա ըս-

կսեց հոգս քաշել իմ մասին, երբ անօգնական
մնացի. նա երևի չէր էլ լիշում, կա՞մ թէ չը-
կամ աշխարհիս երեսին: Ինչ արած, այսպէս է
արջերիս սովորութիւնը. արջ-հայրերը հոգս չեն
անում իրանց զաւակների վրայ:

Առաջին շաբաթները մեծ դժուարութեամբ
կարողացայ կեանքս քաշ տալ. իսկ երբ ամա-
ռուայ տաք օրերը սկսուեցան, իմ վիճակս էլ
փոքր ինչ լաւացաւ: Անտառում պտուղներն ու
կաղինը հասաւ. և ես ամեն տեսակից ուտում էի,
որքան սիրտս ուզում էր: Այդպիսով ձմեռուայ
երկարատե քնիս համար բաւական կազդուրուեցի
ու գերացայ:

Փոքր առ փոքր մեծանալով՝ ես էլ մեծ արջ
դարձայ և սկսեցի միայնակ կեանք վարել, ինչ-
պէս արջերիս սովորութիւնն է: Անտառում ես
առատօրէն գտնում էի իմ սիրած ուտե-
լիքները:

Ուտելիքի մէջ շատ էլ ընտրութիւն չէի
անում. ուտում էի ինչ որ պատահում էր — հացա-
բոյսեր, արմատներ, սունկ, պտուղներ, ձկներ և
թռչունների ձուեր. ուտում էի նոյն իսկ թըռ-
չուններ, եթէ միայն կարողանում էի նրանց
բռնել իրանց բներում. բայց ամենից շատ սի-
րում էի մեղր և մի առանձին ուրախութիւն էր
ինձ համար, երբ լսում էի ծառի փշակում մեղու-

ների բզզոցը և կարողանում էի նրանց փեթակներին մտնել: Իսկ նրանց խալթոցների վրայ ամենևին ուշադրութիւն էլ չէի դարձնում:

Թէև մենաւոր կեանք էի վարում, բայց և այնպէս բաւական գոհ էի իմ վիճակից, քանի որ անպիտան Պետրոսը ինձ հարևան չէր դարձել: Ես ձեզ արդէն ասացի, թէ ինչպիսի անհանգիստ հարևան էր այդ Պետրոսը: Մինչև այժմ չեմ կարողանում հասկանալ, թէ ինչո՞ւ նա և ուրիշ մարդիկ ինձ հալածում էին:

Եթէ նրանք ինձ հանգիստ թողնէին, ես երբէք նրանց հետ գործ չէի ունենայ: Ես ամենևին նման չեմ իմ գիշատիչ միւս ազգականներին և իսկի չեմ էլ ուզում մարդկանց ուտել: Իմ ուզածս այն է՝ որ ամառը հանգիստ կտրատեմ ծառեր, իսկ ձմեռը երկա՛ր քնեմ:

Ա՛խ, եթէ գիտենայիք, թէ ինչքան բազրբան է հանգիստ քնելը ամբողջ ձմեռուայ այն ցրտաշունչ երկար ամիսները. եթէ գիտենայինք, երևի դուք ինքներդ էլ կըցանկայիք արջ դառնաք: Աշնան սկզբներում ինձ համար չարմարտեղ եմ որոնում մի փշակում, քարայրում կամ թէ մի տապալուած ծառի տակ: Եւ հենց որ ցրտերն ընկնում են՝ մտնում եմ իմ պատրաստած բնակարանս և վրայիցս ծածկւում ծառի ճղերով: Իմ այդ ձմեռուայ ապաստարանը մտնե-

լիս՝ ետ-ետ եմ գնում, որպէսզի ոտիս հետքերովը ինձ չկարողանան դտնել: Տեսէ՛ք արջերս ի՞նչ խելօք կենդանիներ ենք:

Ես սովորաբար մտնում եմ որջս, երբ առաջին անգամ սկսում է ձիւն գալ, որից չետոյ ձիւնը ամեն բան ծածկում է: Իուք գուցէ կար-

ծէք, որ ես էլ չեմ կարողանում շունչ քաշել, երբ պատասպարւում եմ տապալուած ծառի տակ ու ձիւնը վրաս ծածկում է: Ո՛չ, սխալւում էք: Տաք շնչիցս ձիւնը հալւում է և մի փոքրիկ անցք է բացւում, որտեղից մտնում է օդը: Ուրեմն հասկանալի է՝ որ որջումս ազատ կարողանում եմ շնչել. և եթէ ստիպուած չըլինէի մի-մի անգամ դուրս գալու այնտեղից ուտելիք որոնելու համար, կամ շար մարդիկ ինձ անհանգիստ չանէին, երևի մինչև գարունը անշարժ կըմնայի որջումս և երբեմն միայն դարձնելով՝ կրկին քաղցր քուն կըմտնէի:

Բայց Պետրոսի նման հարևան ունենալով՝ մի՞թէ կարող էի հանգիստ ընել: Հենց առաջին ձմեռը, երբ բնակարանումս տեղաւորուած՝ դեռ ևս քուն չէի մտել, Պետրոսն արդէն նկատեց իմ որջը: Նրա շնորք ինձ պաշտօնեցին և սկսեցին անհանգիստ անել: Պետրոսն էլ հրացանը ձեռին սպասում էր ինձ մօտերքում: Բայց ես չանկարժ դուրս թռայ և այնպէս արագ վազեցի, որ նա հազիւ ժամանակ ունեցաւ հրացանը կրակելու, բայց բախտիցս գնդակը չդիպաւ:

Հետևեալ ամբողջ ամառուայ ընթացքում նա միքանի անգամ փորձեց ինձ որսալու, բայց ամեն անգամ կարողանում էի նրա ձեռիցն ազատուել: Դուք մեզ՝ արջերիս չիմար էք կար-

ծում, բայց այդ սխալ է. դուք է ձեզ թւում է այդպէս, բայց իսկապէս մենք խելօք կենդանիներ ենք:

Նորից եկաւ աշունը, և ես նախ քան որջ մտնելս՝ հարկաւոր համարեցի վերջին անգամ թափառել անտառում և մի լաւ կշտանալ: Գընում էի անտառի կաժանով, որովհետև մենք արջերս սովորաբար սիրում ենք ման գալ կոխկրտուած ճանապարհով: Այդ ճանապարհը ինձ հասցրեց մի վտակի, որի վրայով ձգուած էին մի.քանի եղևիններ: Ես զգուշութեամբ սկսեցի անցնել այդ կամուրջով:

Արջերիս հոտառութիւնն ու լսողութիւնը շատ սուր է և դրանց շնորհիւ շատ անգամ ազատւում ենք թշնամու ձեռից. եթէ նոյնքան էլ սուր տեսողութիւն ունենայինք, այն ժամանակ, անշուշտ, մեծ դժուարութեամբ պիտի կարողանային մեզ որսալ: Այս անգամ գնում էի քամու ընթացքով, ուստի հոտառութիւնս ինձ որևէ օգուտ բերել չէր կարող:

Պէտք է ձեզ ասեմ, որ ինչպէս չեաոյ երեւաց, Պետրոսը այդ վտակի մօտ վայրենի բաղ էր որսում և թագնուած նստել էր նոյն կամուրջի տակ:

Հողը ծածկուած էր փափուկ ձիւնով, այնպէս որ նա չէր կարող լսել իմ ոտի ձայնը. ես

բոլորովին մօտեցել էի նրան, երբ չանկարծ տեսանք իրար:

Երկուսս էլ ցնցուեցինք. և հաւատացած եմ, որ Պետրոսը վախեցաւ: Նա իսկոյն բարձրացրեց հրացանը ու կրակեց, բայց չգուր. գուցէ նրա չափազանց վախենալուցն էր, որ գնդակը նորից չդիպաւ:

Ես սաստիկ զայրացայ. ատամներովս բռնեցի հրացանը և թէև երկաթէ խողովակը չկարողացայ կոտրել, բայց փայտէ կոթը շարդ ու փշուր արի:

Պետրոսն ամենևին չաշխատեց իւր հրացանը ազատելու, կամ պաշտպանուելու. նա վայր ընկաւ և թևերը փռած՝ մնաց գետնին հանգիստ պառկած: Ես կարծեցի թէ հրացանի հարուածը փոխանակ ինձ դիպչելու, նրան էր սպանել: Միքանի անգամ պտույտ եկայ շուրջը, չէր շարժուում. և որովհետև մենք՝ արջերս երբէք ձեռչենք տալիս ընած կամ մեռած մարդու, ես էլ նրան հանգիստ թողեցի: Այդ ժամանակ աչքիս ընկաւ նրա որսորդութեան պայուսակը, որ լի էր բաղերով ու ճագարներով. հիանալի՛ ընթրիք:

Այս համեղ պատառները ինձ սաստիկ ըզբաղեցրել էին: Ես կանգնած էի մէջքս Պետրոսին դարձրած և բոլորովին մոռացել էի նրան: Մէկ էլ տեսնեմ՝ այն մարդը, որին ես

մեռած էի համարում, դէպի անտառն է փախչում:

Իմ բարկութիւնս արդէն անցել էր. այն հրաշալի ընթրիքը, որ ես նրանից ստացել էի, մեղմացրել էր սիրտս: Բայց եթէ մարդը փախչում է, արջը ի՞նչ պիտի անի, եթէ ոչ նրա ետևից ընկնի: Եւ ես վազեցի նրա ետևից: Պէտք է ասեմ, որ այդ խաղը ինձ մեծ գուարճութիւն էր պատճառում:

Մի ակնթարթ էլ՝ և ես պիտի հասնէի. բայց Պետրոսը այդ նկատելով՝ աւելի արագացրեց իւր քայլերը: Իմ բարկութիւնս եկաւ, ուզեցի անպատճառ բռնեմ: Իսկ դուք գիտէ՞ք արդեօր, որ արջերս շատ ուժեղ ենք, մանսուանդ բարկացած ժամանակ մեր ոյժը կրկնապատկոււմ է. ուրեմն երևակայեցէք, որ այդ բոպէին եթէ իմ թշնամին ձեռս ընկնէր՝ ի՞նչ պիտի անէի... Խեղդամա՛հ կանէի իմ կարճ, բայց հաստ ու զօրեղ թաթերովս:

Պետրոսը երկիւղից իրան կորցրած՝ վազում էր դէպի գետը, դէպի մեծ գետը, որի մէջ թափուում են մանր վտակներ:

Ես կարծում էի, որ նա ափին հասնելով՝ պիտի ետ դառնայ, և այդ ժամանակ հեշտութեամբ կը բռնէի նրան. բայց այդպէս չեղաւ, նա մի ծառի հանդիպելով՝ արագ բարձրացաւ վրան:

Երևի կարծում էք, որ ես մնացի տարակուսած. ո՛չ, ես նույնպէս սկսեցի ծառը բարձրանալ, թէև ոչ նոյն արագութեամբ, ինչպէս Պետրոսը: Երբ վեր նայեցի, տեսայ՝ մի ճիւղի վրայ կանգնած՝ ինձ է նայում. նա երևի կարծում էր, որ ես իմ ծանր տեղովս սիրտ չեմ անի այդպիսի մի բարակ ճիւղի վրայ բարձրանալու: Կարելի է և իրաւ՝ մեծ չանդգնութիւն էր իմ կողմից այդ քայլը, բայց այնպէ՛ս էի տաքացել, որ բարձրանալիս՝ էլ ո՛չ մի բանի վրայ չէի մտածում:

Ես սկսեցի բարձրանալ և այդ իսկապէս ինձ ուրախութիւն էր պատճառում: Իսկ Պետրոսը բոլորովին գոյնը գցել էր, և նրա ատամներն իրար էին դիպչում:

Որքան ես մտնում էի Պետրոսին նա այնքան աւելի ու աւելի հեռանում էր դէպի ճիւղի ծայրը:

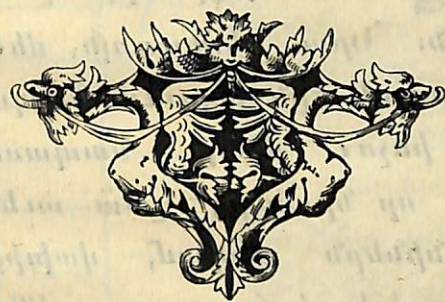
Ճիւղը կռացաւ, լետոյ ինչ-որ ճրճրթաց, կտորուեց, և ես ու Պետրոսը գլորուեցինք ներքև:

Ծառը բարձր էր, իսկ մենք նրա կատարն էինք հասել: Եթէ մենք գետին ընկնէինք, լաւ կը շարդուէինք, բայց ծառը ուղիղ գետի ափին էր գտնւում և մենք ջուրն ընկանք ու կարգին լողացանք:

Ինչպէս դուր եկաւ այդ Պետրոսին՝ չգիտեմ,

բայց ինձ ամենեւին դուր չեկաւ: Զուրը շատ սառն էր: Բարեբախտաբար ես լաւ լող տալ գիտէի և լողալով էլ շուտով հասայ ափը, թափ տուեցի վրայիցս ջուրը և հանգիստ շարունակեցի ճանապարհս:

Սառը ջրում լողանալուց լետոյ՝ ես բոլորովին մոռացայ Պետրոսի մասին. իսկ երբ նորից լիչեցի, այլ ևս աչքիս չէր երևում: Երևի, նա էլ լողալով հասել էր ափին, բայց աշխատել էր աչքիս չերևալ, և կարծեմ այլևս «արջ որսալու» ցանկութիւն չի ունենայ:

Գ Ա Յ Լ Ը

(Նեքեաթ)

Ա.

ինում է չի լինում, մի մեծ, առողջ և ուժեղ գայլ է լինում: Նրա մարմինը ծածկուած էր մոխրագոյն, խիտ ու երկար մազով, որ ձմեռուալ ցրտերին լաւ տաք էր պահում նրան: Նրա դեղնագոյն մեծ-մեծ ատամները սարսափ էին ազդում նապաստակներին, քայց ինչո՞ւ միայն նապաստակներին չիշենք, քանի որ նրանցից շատ աւելի մեծ և ուժեղ կենդանիներն անգամ, վախից դողում էին գայլի զզուելի կրճտող ատամները տեսնելիս: Նրա աչքերը արիւնալից էին, համարձակ և հեռատես, իսկ մուխ գիշերները կրակի պէս էին վառում՝ երբեմն կարծիր, երբեմն կանաչ լոյս արձակելով: Հոտառութիւնը նոյնպէս հիանալի էր, նրա կեանքում դեռ չէր

պատահած որ մի որսորդից հարուած ստանար: Մի անգամ, դեռ փոքր ժամանակը, անփորձութիւնից նրա խելքին փչեց մի գիւղացու վրայ յարձակուել, որը անտառում ծառի կեղևներ էր պոկում. չգիտեմ ինչու, գիւղացին նրան մի տըկար ու հանդարտ մարդ էր թուացել և ինքը կարծել էր թէ նրա կոկորդը կրծելը մի շատ հեշտ բան է: Ատամները կրճտելով դուրս վազեց թփի ետևից և նետուեց գիւղացու վրայ: Բայց գիւղացին, ինչպէս երևում է, վախկոտներից չէր և հենց որ տեսաւ այդ անսպասելի մոխրագոյն այցելուին՝ իսկոյն կացինը ձեռքն առաւ... Գայլը այս տեսնելով՝ փախաւ անչալտացաւ գիւղացու աչքից:

Այնուհետև գայլը այսպիսի լիմարութիւններ չէր անում. արդէն մեծացել ու փորձուել էր, հեշտ չէր նրան խաբելը. այժմ նա հասկանում էր, որ գիւղացու արտաքինով չպէտք է խաբուել. նա զգուշ և խորամանկ էր դառել:

Նրա որջը գտնուում էր խիտ անտառի խորքում և ծածկուած էր ծառերի կոտրտուած ճիւղերով, սևացած կոճղերով և արմատներով: Որջում ապրում էր ինքը մայրը իւր ձագուկներով, որոնք դեռ փոքր էին և չէին կարողանում իրանց համար կերակուր ձարել: Իսկ հայրը վազվզում էր անտառի բաց տեղերը, գաշտերը և գիւղի

չրջակայ անտառները, որ իւր համար որս կամ որևէ դէշ գտնէ. և բոլոր ձեռքն ընկածը տանում էր իւր ձագուկներին: Երբեմն նրա ճանկն էր ընկնում մի շնիկ, որ անզգուշութեամբ հեռացել էր տնից, կամ մի նապաստակ, որ նույնպէս անզգուշ կերպով անտառի բաց տեղերն էր դուրս եկել. և երբեմն էլ սատկած ձիու կամ որևէ կենդանու ոտ էր քաշ տալիս:

Երբ ձագերը մեծացան, ծնողները նրանց լուս աշխարհ հանեցին. սկզբում տանում էին միայն մինչև անտառի ծայրը, իսկ չետոյ աւելի հեռու. նրանց սովորեցնում էին որսի ետևից ընկնել և բռնել: Նրանց այդ արհեստին վարժեցնելու համար նրանք ընտրեցին ամենաանվտանգ, անզէն և միևնույն ժամանակ ամենից թեթևամիտ կենդանին, այն է՝ ոչխարը: Ձագուկները հանաքով և խաղալով ընկնում էին գառնուկների ետևից, բռնում էին նրանց և ձեռաց խեղդամահ անում: Իսկ ծնողների սիրտը ուրախութիւնից բաբախում էր, երբ տեսնում էին գառնուկների անօգնական թըպրտալը իրանց ձագուկների ձեռքում: Թշուառ գառնուկները վերջապէս արիւնանների տարածւում էին գետին:

Սակայն հայրը շատ քիչ էր զբաղւում իւր ձագուկները կրթելու, այդ գործով մեծ մասամբ մայրն էր պարապում և վարժեցնում էր

նրանց՝ չափշտակելու և սպանելու ասպարիզում:

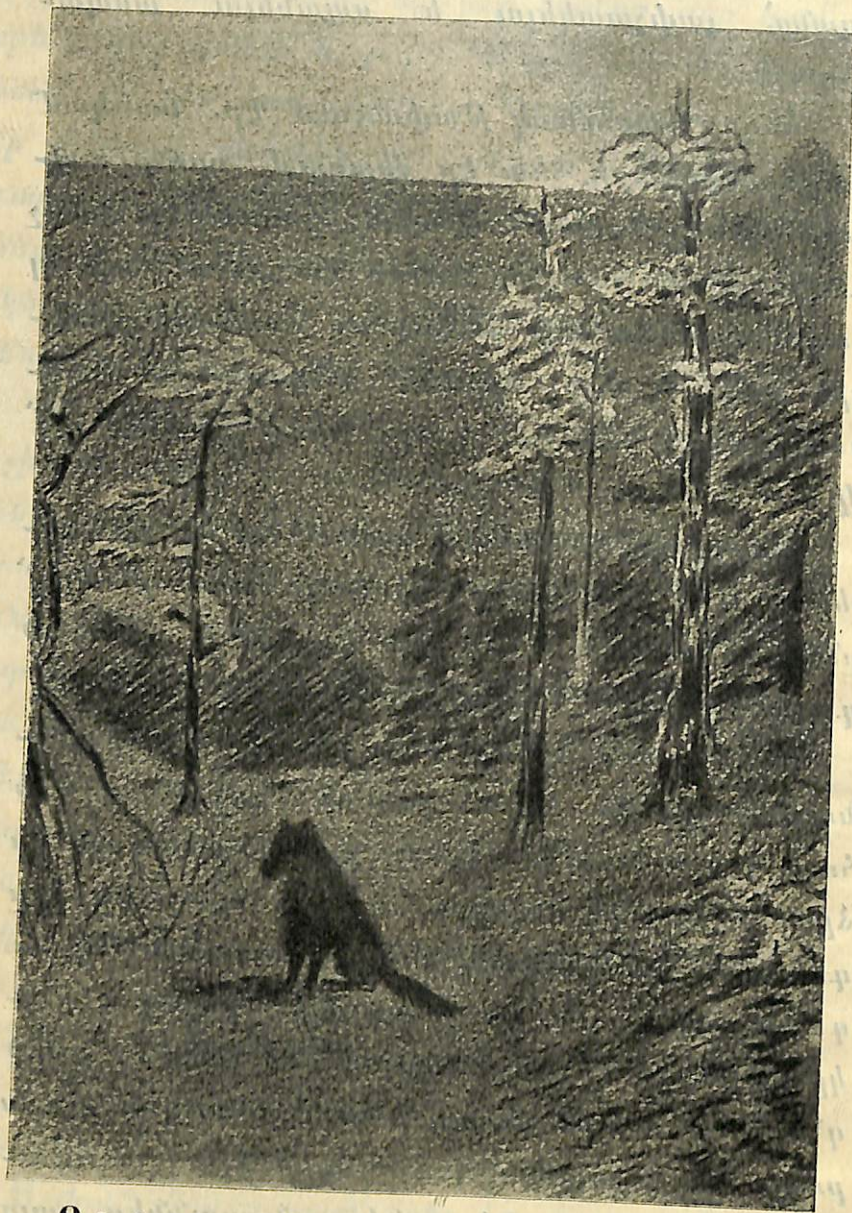
Հայրը շարունակ թափառում էր. նա կամ գայլերի խմբերի հետ էր միանում, որոնք ապրում էին շրջակայքում, կամ միայնակ էր քարշ գալիս: Խմբի հետ նա ձմեռն էր լինում, այն էլ կարճ ժամանակով: Չմեռուայ սաստիկ ցրտերին գայլերի մէջ երբեմն սարսափելի իրարանցում էր ընկնում. նրանք իրար խածոտելով՝ միմեանց բուրդ էին գլում:

Այսպիսի կռիւներում պատահում էր, որ գայլերից մէկը կոկորդից սաստիկ վիրաւորուելով՝ ընկնում սատկում էր. այն ժամանակ սատկած գայլը իւր ընկերներին կերակուր էր դառնում:

Մեր գայլը ձմեռը շատ տխուր էր անց կացնում և երբեմն ամբողջ շաբաթներով թարմ մսի համ չէր տեսնում: Ամեն բան ծածկուած էր ձիւնով: Չիերը, կովերը, հորթերն ու ոչխարները գոմերում խոտ ու դարման էին ուտում: Մինչդեռ գայլը ստիպուած էր ողորմելի դէշով կերակրուելու. այն էլ շատ անգամ մեծ ջանք էր գործ դնում, որ դտած բանը սառուցի տակից դուրս բաշէ: Գայլի բարկութիւնը գալիս էր, երբ մտաբերում էր թէ քանի-քանի անասուններ այդ միջոցին ապրում էին գոմերում, բոլորովին ի վտր՝ առանց որևէ օգուտ տալու իրան:

1007
1007

Գիշերները թախծոտ տալաւորութեան տակ, երբեմն մտնում էր անտառը և տխուր ու վհատուած նստում ձիւնապատ գետնի վրայ: Նրա

չուրջը ձիւնի տակից երևում էին փթած սև կոճղերը և հեռու մռայ ստուերների նման կանգնած էին թաւուտ եղևիններն ու սոճիները: Մեր քաղցած գայլը երկար ժամանակ նստում և գլուխը կախ ձգած մտաբերում էր ամառուայ քաղցր և աչնանային ոսկեփայլ ու տերեւազարդ առաջին օրեր: Յանկարծ ինքն իրան կատաղում էր և դունչը վեր բարձրացնելով՝ սկսում էր վայրենի կերպով ոռնալ, ձիգ տալով իւր խղճալի ձայնը, որ տարածւում էր ամբողջ անտառում...

Անտառում գերեզմանային լռութիւն էր տիրում: Գիշերը սև քողով ծածկել էր թաւուտ անտառը. գունատ լուսինը լողում էր մոխրագոյն ամպամած երկնքում, իւր աղօտ լոյսը տարածելով երկրիս վրայ...

Գիւղերում վայրենի ոռնոցը լսելով՝ մարդիկ ասում էին.

— Ահա՛ գայլերը ոռնում են:

Յանկարծ գայլը լռում էր և ականջ դնում: Հեռու հեռու ինչ որ գիւղից շները անհանգիստ, խռպոտ հաչոցով պատասխանում էին նրա լուսահատ ոռնոցին: Շները կարծես ծաղրում էին նրան:

Բ.

Քաղը ձմեռն էլ երբեմն չաջողութիւն էր ունենում:

Մի անգամ, ուշ երեկոյեան, գալը կալուածատիրոջ տնից լսեց շան ջանդուգն հաչոցը և իւր բալոր ուժով դէպի այն կողմը վազեց: Բայց այն շունը, որ իւր հաչոցով գրաւել էր գալին՝ մի մեծ, փորձուած, պահապան շուն էր, խելքը գլխին, իւր կեանքում շատ բան տեսած: Քուշակելով գալի մօտենալը՝ մեր սև գամբը մի ակնթարթում բարձրացաւ կտուրը:

Քաղը բարկութիւնից սկսեց ատամները կրճատել և փայտերի ետևը պահուելով՝ նայում էր դէպի բակը:

— Ա՛յ անպիտաններ, երևի իրար խօսք էր տուել ինձ քաղցած սպանելու, կատաղած փընթփնթաց գալը դէս ու դէն նայելով:

Չմեռուտոյ մութ մառախլապատ գիշեր էր:

Սպիտակագոյն ամպերը պատել էին երկինքը: Քիւղերում և գաշտերում մթութիւն ու դատարկութիւն էր տիրում, միայն կալուածատիրոջ տնից և նրա ծառաների խրճիթիցն էր լուս երևում:

Քաղը լսեց թէ ինչպէս կալուածատիրոջ տան դուռը թխկացրին և մի կին, մեծ շալով փաթաթուած, շտապ քալերով մտաւ խոհանոցը.

Իսկ չետոյ պատշգամբում երևաց սենեակի փոքրիկ շնիկը: Այդ շնիկը, որին Սևուկ էին կանչում, մի սիրուն կենդանի էր, սպիտակ բծերով, սև, փափուկ ու մետաքսանման մազով, խելօք ու շագանակագոյն աչքերով. պառաւ տիկինը շատ էր սիրում դրան: Քիչերը Սևուկը տաք ու հանգիստ քնում էր տիկնոջ ոտների մօտ բարձի վրայ: Իսկ այժմ նա դուրս եկաւ փոքր ինչ դբօնելու: Քաղը փայտերի ետևից բարձրացրեց վիզը և գլուխը մի փոքր կռայցնելով՝ աչքերը չռեց շան վրայ: Շնիկը աւելի ու աւելի էր հեռանում բնակարանից: Քաղը զգո՛ւշ դուրս եկաւ փայտերի ետևից:

Սևուկը երբէք գալ չէր տեսել: Նա չհասկանալով թէ ի՞նչ հիւր կարող էր շնորհ բերել այսպէս անժամանակ, և երևի ցանկանալով մի փոքր էլ հետը խաղայ, ինչպէս խաղում էր գամբուի հետ, առանց որևէ երկիւղի ու կասկածի վստահութեամբ մօտեցաւ գալին: Քաղը նոյն իսկ ժամանակ շունեցաւ գարմանալու, թէ ի՞նչպէս որսը ինքը իւր ոտով գալիս էր գոհուելու...

Սակայն շնիկը շուտով հասկացաւ, որ իւր բանը վատ է. ամբողջովին կուշ եկաւ, պոչը դէպի իրան սեղմեց և ճշալով սկսեց չետ-չետ քաշուել, բայց արդէն ուշ էր... Այլ ևս չէր կարող տաք ու չարմար սենեակում ապրել,

տիկնոջ մօտ փափուկ բարձի վրայ պառկել...
Քայլը նրա վզիցը ամուր բռնել էր:

— Օ, բեռի, ցաւում է, թող ինձ, ճշաց
խեղճը շնչասպառ՝ երկիւղից ու ցաւից դողա-
լով: Ես ուզում էի միայն հետք խաղա՛մ:

— Հը՛, փնթփնթաց գայլը, իւր զզուելի ա-
տամները կրճտելով: Բու ուզում ես խաղալ,
իսկ ես ուզում եմ ուտել:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, լեզուն կապուելով թոթո-
վում էր Սևուկը, իւր վշտալի ու հանգչող
հայեացքը գայլի վրայ դարձնելով:

— «Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ», ծաղրելով կրկնեց գայլը,
դեռ հարցնում էլ է, դեռ համարձակում է
հետս վիճել, փիէ՛...»

Քայլի բերանը բացուեց և... հա՛փ, Սևուկի
ոսկորները փշրուեցին: Եւ այս բոլորը եղաւ
արագ ու անսպասելի կերպով: Ենիկի վերջին
աղաղակը, նրա ցաւի և լուսահատութեան հառա-
չանքը հանդաւ ձմեռային գիշերուայ մառախլա-
պատ մթութեան մէջ: Քայլը Սևուկի կոկոր-
դից բռնելով փախցրեց դաշտը և այնտեղ մաք-
րազարդեց:

Իսկ պառաւ տիկինը երկար ժամանակ
տխրում էր իւր շնիկի վրայ:

Մի ուրիշ անգամ այսպիսի մի դէպք պա-
տահեց դարձեալ ձմեռը, լուսադէմին: Աղօտ

արշալույսը հազիւ հազ լուսաւորում էր արեւելքը:
Գունատ լուսինը դեռ բարձր էր կանգնած եր-
կընքում և ծխագոյն ամպերի ետեւ պահուե-
լով՝ սպիտակագոյն լույս էր սփռել երկրիս վրայ:
Ամեն տեղ մեռելային լուռութիւն էր տիրում. ոչ
ձայն, ոչ սոսափիւն, ոչինչ չէր լսում, կարծես
ամեն ինչ սառել, մեռել էր, և մի ինչ-որ
կախարդական ըրն մտել: Փայտէ խրճիթների
տանիքների վրայ դեռ չէր երևացել մոխրա-
գոյն ծուխը... Կարծես այդ երկիրը մեռել, քա-
րացել էր:

Այդ միջոցին գայլը ման էր գալիս անտա-
ռի ծայրին, սպասելով գոնէ մի խղճուկ նապաս-
տակի, որ չանկարծակի վրայ ընկնի: Գլխակոր
և պոչը քաշ ձգած, նա թափառում էր թփերի
մէջ: Յանկարծ տեսաւ, որ սահնակով գալիս է
մի գիւղացի փայլուն կացինը գոտկում, իսկ
ձեռքին մի մեծ մտրակ: Երևի նա անտառ էր
գնում փայտ կոտրելու, կամ չոր խոտ հաւա-
քելու: Նրա նիհար ձին դանդաղ քայլերով
գնում էր ձիւնածածկ ճանապարհով. շունն էլ
վազում էր սահնակի ետեւից: Քայլի բանը չէ
գիւղացու վրայ չարձակուելը... «Երկիւղալի է
մարդու հետ գործ ունենալը», փնթփնթաց գայլը.
«նա առանց երկար խօսելու կացինը գլխիդ կը-
տայ, կամ հենց ուղղակի վրագ կընկնի և կո-

կորզեցդ կըբռնի: Ամուր են նրա ջլտա, երկաթ-ձեռները... Ո՛հ, ամուր են»:

Քայլն աչգպիսի անցորդներով շատ չէ հետաքրքրուաւ. ճիշտ է՝ առանց ետ նայու չէ փախչում նրանցից, բայց մտ էլ չի գնում: Քայլը քիչ հեռացաւ և թփերի միջից սկսեց հետամուտ լինել շանը: Նա սպասում էր այնպիսի մի չարմար րոպէին, երբ շունը ետ մնար գիւղացուց, կամ մի ուրիշ կողմ վազէր: Նա բաւական երկար հետեւում էր նրան զգուշ քայլերով, մինչև վերջապէս չաջողուեց... Շունը ձիւնի վրայ նկատեց նապաստակի հետքեր, չանկարծ իւր ընթացքը փոխեց և աւելի ու աւելի հեռանալով տիրոջը՝ ընկաւ թփերի մէջ:

— Բողա՛ր, Բողա՛ր, ա՛յ դու անպիտան թափառաշրջիկ, բարկացաւ գիւղացին, տեսնելով որ շունն այլ ևս իւր մտ չէ:

Իսկ գայնն աչգ միջոցին արդէն հասել էր շանը և իւր ատամները նրա կոկորդն էր խրել:

— Վա՛յ աղա ջան, օգնիր ինձ, կորսաւ գլուխս, մոխրագոյն գայլն ինձ խեղդում է, ունում էր շունը, դուր տեղն աշխատելով դուրս պրծնել իրան ճնշող թաթերից:

Շունը խեղդւում էր. նրա աչքերը սղտոր ջրով սրողում էին: Լսում էր գիւղացու ձայնը.

— Բողա՛ր, Բողա՛ր:

Այն ինչ գայլն արդէն խեղդել էր Բողարին և անտառ փախցնելով՝ միանգամից այնպէս լափել պրծել, որ հազիւ ոսկորներն էր մնացել:

Այսպէս ուրեմն թէպէտ գայլը ձմեռն էլ միմի անգամ թարմ միս էր ունենում, բայց մեծ մասով օրերը քաղցած էր անց կացնում և շատ էր տխրում: Աչգ պատճառով գիշերները անտառի բացումը նստած՝ նայում էր մութ երկնքին և իրան շրջապատող խիտ անտառի ամաչութեան մէջ ունում էր խղճալի ձայնն երկար ձիգ տալով:

Գ.

Քարնանը գայլի դրուժիւնն աւելի բարւոքւում է: Վէսօրին աչլեն սկսում է աւելի ու աւելի բարձրանալ հորիզոնի վրայ: Ճնճղուկներն էլ ցանկապատից ցանկապատ թռչկոտելով՝ աւելի բարձր ձայնով են ծըլւում: Հալւում է սառած սլլանդակ «ձիւնէ մտրղը», որ շինել էին չարածճի տղաները: Ձիւնը անչայտանում է: Առուակները ձորերում վազում, կարկաչում են, սլարգ լսելի է գարնան ջրերի բջբջոցը գիերային լռութեան մէջ: Առաւօտները կապուտ երկրակամարի տակ երգում է արտուտիկը: Այնուհետև խտաը սկսում է կանաչել, ծառերը

զարդարուում են նորաբողբոջ տերևներով, գարնան անաչին ծաղիկները դեղին գոյն են տալիս մարգագետիններին. թռչունները երգում են օդում...

Ձիերը, կովերն ու ոչխարները, որոնք ձմեռը նիհարել էին սնունդի պակասից, այժմ հազիւ հազ շարժուելով տեղից՝ գնում են դաշտը և այնտեղ մեծ ախորժակով ուտում են թարմ խոտը:

Գայլի աչքերը վառւում են... բայց անասունների վրայ անժամանակ չարձակուելը միտք չունի, որովհետև ձմեռ չէ, որ նրան չտեսնեն. այժմ ամեն տեղ թափառում են բանուորները, աղմուկով վազվզում են շարաճճի և անհանգիստ տղաները. «հարկաւոր է աչքը չորս բանալ», մտածում է ինքն իրան գայլը, հիմա այնպիսի ժամանակ է, որ կարելի է լաւ օգտուել, բայց և կարող է պատահել, որ կեանքդ վրայ տաս: Եւ գայլը իւր ասածի պէս «աչքերը չորս բայ արած» դէս ու դէն է ընկնում, հոտոտում և իւր համար որս որոնում:

Վերջապէս գիւղից հեռու, դաշտի ծայրին նա նկատեց ոչխարների հօտը, որ անհովիւ թափառում էր: «Բախտս բանեց» մտածեց գայլը՝ աչքը գցելով ամենից չաղ ոչխարի վրայ. նա կարծես առաջուց վաչելում էր այն հաճույքն ու

գուարճութիւնը, որ պիտի պատճառէր նրան ոչխարներից ամենաընտիրը:

— Ա՛խ, ինչպէս սիրում եմ թարմ միս, մանաւանդ ձմեռուայ սովից չետոյ, մտածում էր գայլը՝ նայելով հանգիստ արածող ոչխարներին և գառներին... ո՛հ, որքան ախորժելի է:

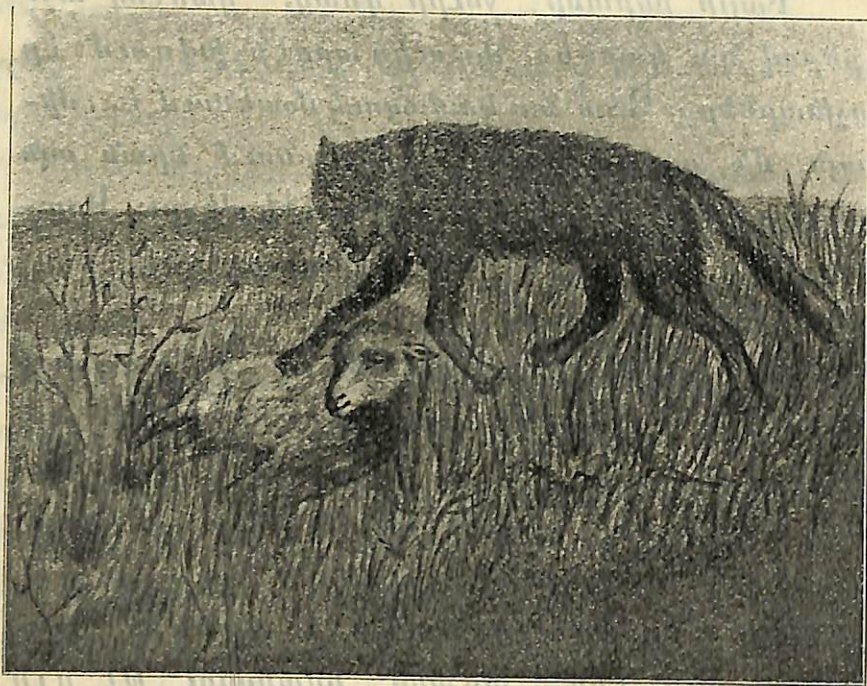
Գայլի բերանի ջուրը գնաց. վառւող աչքերով նա կարծես հեռուից արդէն խժռում էր ոչխարները: Ահա՛ նա կամացուկ մօտենում է... միայն մի ցանկապատ է բաժանում նրան այն տեղից, ուր զբօսնում է «կենդանի միսը»: Իրանից թոյլ բոյոր կենդանիներին գայլը «ման եկող միս» էր անուանում:

Մի ակնթարթում նա թռաւ ցանկապատի վրայից և կայծակի արագութեամբ ընկաւ ոչխարների վրայ:

Ոչխարները, չայտնի բան է, ահից գլուխները կորցրած՝ սարսափած սկսեցին դէս ու դէն ընկնել: Նրանք շփոթուած և միմեանց հրելով վազում էին, առանց իմանալու թէ ո՞ր կամ ինչո՞ւ. մէկ էլ չանկարծ կանգ էին առնում, մայում, և մի տեսակ իմար հետաքրքրութեամբ չետ նայում, կարծես թէ սպասում էին գայլին:

Գայլը բռնեց այն ոչխարը, որի վրայ աչք էր գցել:

Ոչխարն անշարժ ընկած էր գետնին և դժուար էր շունչ քաշում: Նա այլ ևս չէր ընդգիմագրում, այլ գետնին փռուած ամբողջովին դողում էր սարսափից: Այո՛, երկիւղը կարծես յանկարծ ուժասպառ արեց նրան և տներև ոյթ շղթաներով կաշկանդեց: Նա ուշաթափ դրու-

թեան մէջ երբեմն խփում, երբեմն բաց էր աւնում իւր սարսափից մթնած աչքերը: Բերանը կիսաբաց էր մնացել, շնչառութիւնը կատարում էր անկանոն և մեծ դժուարութեամբ: Երբ դայը նրա կոկորդը սեղմեց, յուսահատուած ոչխարը ուզեց դլուխը բարձրացնէ և վերջին ոյթը գործ

դնելով գայլի թաթերից իրան աղատէ, բայց ի դուր... Նրա ուժասպառ դլուխը ընկաւ գետնին...

Յանկարծ ոչխարը զգաց, որ գայլի սուր ատամները խրւում են նրա կոկորդը և սկսում են մարմինը պատառոտել: Անասելի սարսափով նա նայում էր իւր վրայ ընկած գայլին և այլ ևս անկարող էր իւր անմիտ հայեացքը հեռացնել այդ կատաղի գնչից, որ շաղախուած էր արիւնով, իւր սեփհական արիւնով:

— Ա՛խ, գայլ, թո՛ղ ինձ, աղաչում եմ, բաց թող ինձ, թշուառիս. — ես երկու գառնուկ ունիմ, մինը նախշուն է, միւսը սպիտակ. նրանց ինքս եմ կերակրում: Նրանք դեռ փոքր են... որը կըմնան, մեղք են... Չէ՞ որ առանց ինձ կընեղացնեն, նրանց... վա՛յ, գայլ, սիրելիս, թող ինձ, խղճա՛...

Ոչխարը խեղդւում էր: Վարդագոյն արիւնը հոսում էր վէրքից և ներկում նրա փափուկ ու մոխրագոյն բուրդը:

— Խղճա-ա-ա՛, մռնչաց դայը ատամները կրճատելով և զուարճութիւն զգալով իւր զոհին ազգած երկիւղից, նրա տանջանքներից ու ցաւից նրա յուզիչ, սարսափ ազդող մայունից և որբերի ապագայ վիճակի մասին նրա ունեցած երկիւղից: «Խղճա՛», կրկնեց նա ծաղրելով. ինչո՞ւ պէտք է խղճամ, չիմարիզլուխ: Դու ասում ես,

որ գառնուկներդ որք կըմնան... աւելի լաւ,
նրանց էլ իւր ժամանակին ճանկս կըզգեմ: Մի՛
վախենայ, երկար չեն ապրի քեզնից լետոյ:

Գալը բաց է անում ատամները և նրա
արիւնոտ շրթուները ծածկում են չար, չար-
թական ժպիտով:

— Լսի՛ր, գալ... վերջին ուժը հաւարելով
մայում է ոչխարը, գո՛նէ գիւղացուն խղճա՛, չէ՞
որ նա շատ խեղճ է... նրա ունեցած-չունեցածը
ես եմ որ կամ ու իմ գառնուկներս...

— Ես ի՞նչ գործ ունիմ քո գիւղացու հետ,
զայրացաւ գալը, նրանից ոչ մի լաւութիւն չեմ
տեսել. քո բոլոր գիւղացիներդ էլ որ սովից
կոտորուէին, ես ամենեւին չէի ցաւի... Դէ՛հ, բեզ
հետ էլ վերջացնեմ հաշիս:

Ոչխարն այլ ևս չէր մայում, միայն լուռ
լաց էր լինում: Գալն իւր աչքերն աւելի մո-
տեցնելով՝ ուշադրութեամբ նայեց ոչխարին: Նրա
հեզ ու տխուր աչքերը գթութիւն և կեանք էին
ազերսում...

— Այս րոպէին բեզ կուտեմ, լսո՞ւմ ես, դիւա-
կան չարախնդութեամբ շնչաց գալը: Ես կա-
մենում եմ միայն աւելի երկար չարչարեմ քեզ,
հասկանո՞ւմ ես. իսկ լետոյ կուտեմ... ոսկորներդ
կըջարդոտեմ... կուրծքդ կըպատռեմ, տար-տար
փորոտիքդ կըհանեմ... Ա՛խ, ի՞նչ համով է, ուխա՛յ...

Արիւնդ կըխմեմ և բեզ էլ ամբողջովին մինչև
վերջին կտորդ կուտեմ. մինչև անգամ ոսկոր-
ներդ էլ չեմ թողնի, բացի դատարկ գանգիցդ,
այն էլ բոլոր ուղեղդ ծծելուց լետոյ: Եւ այդ էլ
չուտով կըլինի, այս րոպէին, տե՛ս... մէկ, երկու...
մեռի՛ր, անասուն, շարունակեց գալը կռանալով
դէպի նրա ականջը. իմացած եղիր, որ գառներդ
էլ չեն ազատուի իմ ճանկերից. ես նրանցով էլ
այնպէս կըզուարճանամ, ինչպէս այժմ բեզնով
զուարճանում եմ. անպատճառ... մէկ, երկու,
երեք...

Այդ մեջոցին ինչ-որ օտարոտի բան պատա-
հեց: Կարծես նոյն իսկ գալն էլ դգացուեց...
Մեռնող ոչխարը անհաւատալի ուժով բարձրա-
ցրեց գլուխը. նա ուշադրութիւն չդարձրեց գալի
վրայ, կարծես չէր նկատում նրա կրճատող
ատամները, կարծես մոռացել էր բոլոր երկիւղն
ու սարսափը. նա վճռականութեամբ գլուխը
դարձրեց այն կողմ, որ կողմը փախել էր հօտը:

Մահաբեր վշտով նայեց դէպի դաշտը և
խղճալի կերպով մայեց.

— Գառնուկներս, գառնուկներս:

Բայց նոյն վայրկեանին ամեն ինչ վերջացաւ:
Գալն ոչխարի վրայ ընկաւ և ինչպէս առա-
ջուց ասում էր, պատուեց նրա կուրծքը, հանեց
այնտեղից դեռ ևս տաք, բարախող սիրտը և

խժուեց: Աշխարի քնքուշ ոսկորները ճարձաթեցին
գալի տտամների տակ...

Գ.

Գալը միշտ քաղցից չէր, որ չարձակուում
էր «կենդանի մահ» վրայ: Երբեմն, երբ նա մի
ամբողջ ոչխար էր ուտում, պէտք է որ կուշտ
լինէր և այլ ևս չչարձակուէր, բայց ոչ, նորից էր
չարձակուում. դա գալի բնաւորութեան յատկու-
թիւնն էր: Նա մի-մի անգամ ընկնում էր հօտի
վրայ և աննպատակ սկսում աջ ու ձախ կոտո-
րել: միայն ոչխարների բրդի փնջերն էին օ-
գում թռչկոտում... Մէկի կողքն էր պատուում
ու ձգում. երկրորդի միայն համը տեսնում ու
թողնում, երրորդի կուրծքը պատուում, բիչ ա-
րիւն ծծում ու թողնում... Այսպիսի բողբոջներում
գալը ուղղակի կատաղում էր:

Մի անգամ էլ մի այսպիսի կատաղութեան
ժամանակ, գալը չարձակուեց մի տղի վրայ, որ
թփի մօտ ելակ էր քաղում. կծեց նրա ուսը,
վայր ձգեց, բայց տղայի բախտից այդ բողբոջին
մի կին փայտը ձեռին աղաղակելով վազեց դէպի
գալը, որ շտապով դէպի անտառ փախաւ...

Առհասարակ ամբողջ ամառն ու աշունը
գալի համար շատ լաւ էր անց կենում:

Այսպիսով գալը իւր կեանքում շատ էր խեղ-
դոտել շներ, նապաստակներ, ոչխարներ, գօռ-
ներ, հորթեր և ուրիշ բազմաթիւ իրանից թույ
կենդանիներ: Նա երբեմն չարձակուում էր նոյն-
իսկ ձիերի ու կովերի վրայ, թէև ի հարկէ մեծ
մասով անյաջող:

Մի անգամ ձին իւր բուռակը պաշտպանե-
լիս՝ այնպէս ճարպիկութեամբ քացի տուեց գալ-
լին, որ բիչ էր մնում նրա դունչը չարդէր:

Գալը շատ վնասներ տուեց գիւղացիներին.
շատ խեղճերի լացացրեց... շատ թարմ միս կե-
րաւ, շատ տաք-տաք արիւն խմեց և դեռ էլի
շատ այդպիսի յոյսեր ունէր, բայց վերջապէս
նրա համար էլ եկաւ դժբախտութեան օրը:

Ե.

Գալն երբէք այնպէս քաղցած չէր մնացել,
ինչպէս այս վերջին ձմեռը:

Մի անգամ, գիշեր ժամանակ, գալը հոտո-
տելով և ահանջ դնելով թափառում էր անտա-
ռի մօտ: Յանկարծ հոտով իմացաւ, որ մօտեր-
քում գէշ կայ: Ի հարկէ գէշը թարմ միս համը
չունի, բայց լաւը չեղած ժամանակ, այն էլ պէտ-
քական է: Գալը զգուշութեամբ դէս ու դէն նա-
լելով մօտենում է և ի՛նչ է տեսնում, — մի սատ-

կած ձի՝ սաստիկ նիհար, կողերը ներս ընկած, իսկ գլուխը գրեթէ բոլորովին ձիւնի մէջ թաղուած: Քայլը այս ու այն կողմն է նայում, հոտ քաշում, ուշադրութեամբ ականջ դնում, — ամեն կողմ լսւում... Միմիայն քամին է, որ մէկ-մէկ փչելով սպիտակ տարածութեան վրայով՝ աւլում տանում է ձիւնը:

Քայլը զգուշութեամբ մօտենում է...

Յանկարծ գիշերային լուսութեան մէջ լսուեց ինչ-որ մետաղի ձայն, որ բարձրաձայն ճայթում, ճռճում էր, և գայլը խուլ ուռնոցով ընկնում է ձիւնի վրայ:

Ի՞նչ բան է, այս ի՞նչ է նշանակում. ի՞նչ աներևույթ և անչայտ ուժ էր, որ վայր ձգեց գայլին...

Իսկ մի մեծ ու ծանր երկաթէ թակարդ էր: Քայլի առջևի ոտը ընկել էր նրա մէջ: Թակարդը այնպիսի ուժով էր փակուել, որ մինչև անգամ գայլի ոտի ոսկորը ձեղբուել էր: Նա զուր էր աշխատում թակարդը բարձրացնելու, զուր էր դէս ու դէն ընկնում, կատաղութեամբ այս ու այն կողմ խփում, որպէս զի թակարդից ազատուի: Զուր ջանքեր... Այդպիսով նա իւր ոտին աւելի վնասեց և անտանելի ցաւ պատճառեց իրան: Վերջապէս բոլորովին ուժասպառ՝ չարութիւնից սկսեց ատամները կրճտել և յոգնած

ու արնաբամ ընկաւ ձիւնի վրայ: Նրա շուրջը եղած ձիւնը շուտով ներկուեցաւ արիւնի կարմիր բծերով:

Քայլը կատաղութիւնից շնչասպառ էր լինում: Նա՛ որ այնպէս խորամանկ, այնպէս փորձուած էր, որ սորոգների հարուածներից չաջողութեամբ խոյս տալ գիտէր, մինչև այդ ժամանակ ամեն տեսակ թակարդից և փոսերից չաջող կերպով ապտուել էր, այժմ, ծերութեան միջոցին, յանկարծ թակարդն է ընկնում. այն էլ ի՞նչի համար, — մի ինչ-որ գէշի: Յաւալի էր, դառն ու վիրաւորական, այնքան վիրաւորական, որ գայլը թակարդին և իւր վնասուած արիւնոտ ոտին նայելով՝ լուսութեամբ միայն իւր բրդոտ գլուխն էր շարժում:

Քայլի դրութիւնը ձիշտ որ դժուար էր: Եթէ թակարդը փոքր ինչ թեթեւ լինէր, կամ ինքը նրա մէջ ընկած լինէր ետևի ոտով, այդ ժամանակ շնայելով իւր զգացած ցաւին ու այնքան արիւն կորցնելուն՝ դարձեալ կաշխատէր մի կերպ հեռանալու, թէկուզ այն անիծած երկաթը հետը քարշ տալով, և անշուշտ կերթար ու կըմտնէր անտառի խորքը: Եւ եթէ նրա բախտից յանկարծ այնպիսի փոթորիկ բարձրանար, որ այլ ևս չերևար լուս աշխարհը, ո՛հ, այդ ժամանակ գայլի հետքերն իսպառ կոչնչա-

նային, և որսորդները անտառում գուր ման գալուց չետոյ առանց թակարդի ու գալի դատարկ տուն կը վերադառնային... Ա՛խ, ի՛նչ լաւ կը լինէր այդպէս... Յետոյ գալը մի կերպ կազատուէր երկաթից, թէկուզ նոյնիսկ ոտը դոհելով: Չէ՞ որ աւելի լաւ է երեք ոտով թռչկոտել, քան թէ այժմեան պէս կոճղի նման մի տեղ ընկած մնայ և բոպէ առ բոպէ սպասել մահուան... ո՛հ, սարսափելի էր:

Վնասուած ոտը սաստիկ ցաւում, մղկտում և այրում էր, կարծես կրակի վրայ լինէր: Նրա շուրջը ձիւնն աւելի ու աւելի ներկում էր արիւնով: Սարսափելի ծարաւն էլ մի կողմից էր նեղացնում գալին. նա բերանը լցնում էր ձիւնով ու ագահութեամբ ծծում: Չգում էր, թէ ինչպէս արնաքամ լինելուց անհաճոյ ցուրտը թափանցում էր նրա մարմնի մէջ...

— Ես ինչ-որ մըսում եմ, սառչում... շնչաց գալը ատամները կը ճտելով:

Ծանր ու ձանձրալի երկար բոպէներ անցկացրեց գալը. նա այդ միջոցին մոռացաւ, թէ ո՛րքան շներ, ոչխարներ, հորթեր ու նապաստակներ էր խեղդատել իւր կեանքում. ո՛րքան էր չարչարել կենդանիներին, ո՛րքան վնասներ էր տուել գիւղացիներին իւր կատաղութիւնով ու չարութիւնով. կարծես նրա լիշողութիւնը խան-

գարուել էր. այժմ նա այդ բոլորը մոռացել էր և իւր ջարդուած ոտին նայելով՝ ինքն իրան էր խղճում:

— Է՛հ, մարդիկ, մարդիկ, շնջում էր նա գլուխը կախ ձգած, էլ ի՛նչ չեն հնարում մեզ վնասելու համար. էլ հրացան, էլ թոյն, էլ մահալ... այդ կարծես բաւական չէր, թակարդ էլ հնարեցին: Հարկաւոր էր հնարել, չէ՞ որ սա մի բարդ մեքենայ է, դժոխային մեքենայ:

Ահա՛, թէ ի՛նչ գատարկ բաների համար են մարդիկ իրանց խելքը բանեցնում. այդ գոված ու փառաբանուած խելքը: Եւ ինչի՛ վրայ է վատնում մարդկանց գիտութիւնը... Ամօթ ու խայտառակութիւն...

Ի՛նչպիսի սատանայութեամբ է սա լարուած... Հիմա արդէն հասկանալի է, որ այս գէշը դիտմամբ, ինձ հրապուրելու համար, բերել ձգել են այստեղ. նրա մօտ էլ դրել են այս մահառիթ թակարդը ու ճարպիկութեամբ ծածկել ձիւնով... չարագործներ, հրէշներ...

Գալը խուլ հառաչանքով բարձրացնում է դունչը: Քիչերային երկինքը անտարբեր կերպով տարածում էր վերեւ և միլիօնաւոր շողջողուն աստղեր սառնութեամբ փայլում էին նրա վրայ: Շրջակայքում լուռութիւն և ամայութիւն էր թագաւորում...

— Թո՛ղ հրացաններով գալին ինձ վրայ, այդ ուրիշ բան է, շարունակեց գալը, ես խսկոյն պոչս ցուց կըտալի նրանց. այնպէս կըսլանալի, ինչպէս բամբակ դաշտի վրայ: Բայց ո՛չ... նրանք գալիս են անարգ նենգութեամբ, դարանով...

Գալը հառաչում և ցուցից կուշ էր գալիս:

— Գթութեան մի կաթիլ անգամ չունին, չչնչում էր գալը ատամները կռճտելով: Եթէ օրինակի համար՝ հենց այժմ սկսեմ աղաչել, նրանք ինձ կըլսե՞ն, կըգթա՞ն այդ բարբա-
րոսները, երբէ՛ր... ես լաւ գիտեմ նրանց անողորմ բնավորութիւնը .. Հենց որ ինձ այսպիսի թշուառ ու անօգնական դրութեան մէջ տեսնեն, ես հաւատացած եմ, որ խսկոյն հրացան կամ կացին կառնեն և մի հարուածով գլուխս կըջարդեն: Չէ՞ որ կարեկցութեան զգացմունքը անծանօթ է նրանց... չարագործներ, մարդասպաններ:

Եւ գալը գեռ երկար ժամանակ կրկնում էր իւր գանգատները մարդկանց խտատաբարութեան վրայ, «աւազակներ, մարդասպաններ, չարագործներ» չչնչալով: Անգութ արարածը գթութեան վրայ էր խօսում. մարդասպանը գանգատում էր մարդասպանութեան վրայ... գալը մուռացել էր, թէ ի՛նչպէս թշուառ ոչխարը լալիս էր և զուր աղաչում, որ իրան ազատ թողնէ: Մա

մուռացել էր, որ խեղճ գառնուկը նրա թաթերի տակ թռպրտում ու մալում էր սարսափից և խնդրում էր որ թողնէ իւր մայրիկի մօտ գնալու: Մա մուռացել էր, թէ ինչպէս անգութ կերպով վարուեց Սևուկի հետ, որ նրա մօտ էր վազել խաղալու: Մա մուռացել էր, թէ ինչպէս իւր գուարձութեան հոմար ոչխարներ ու գառներ էր խեղդոտում, ինչպէս ծաղրում էր նրանց կեանքի վերջին րոպէներում... Մա երբեմն ուտում էր գիւղացու միակ կենդանին: Մա առանց այլ և այլութեան կծել էր գիւղացու երեխային: Չարագործը իւր չարագործութիւնները մուռացած՝ այժմ մարդկանց չարագործութիւնն էր լանդիմանում, այն մարդկանց, որոնք գալից ազատուելու համար՝ թակարդ էին սարքել...

Վերջապէս գալը հանգարտուեց. նա լուռ ու անշարժ ընկած էր ձիւնի վրայ, ինքն իրան մխիթարելով, որ «գոնէ արժանաւորութեամբ կըմեռնի, առանց բողբոջների ու նախատիների..»

Յիմա՛ր, ուրիշ ի՞նչ էր մնում նրան անելու, եթէ ոչ պառկել ու սպասել մահուան և սատկել ծանր փալտի կամ կացնի հարուածների տակ: Ակամայ նա պիտի անշարժ մնար, քանի որ չէր կարողանում շարժուել:

Նրա երգը երգուած էր...

2.

Անցաւ դիշերը: Չմեռուալ սառն առաւօտը կարմիր շողք էր ձգել երկրիս երեսին: Պարզ կապուտակ երկինքը, առանց օրէէ ստուերի, առանց մի կտոր ամպի, տարածուել էր ձիւնապատ դաշտերի վրայ: Արևելքում հրդեհի նման փայլում էր կասկարմիր արշալույսը: Հիւսիսային խիստ քամին մի-մի անգամ փչելով՝ երեսանց վերցնում էր ձիւնը, տեղն ու տեղը սառցնում ու չետոյ տանում էր հեռու: Աերջապէս ոսկեփայլ արեգակը իւր բոլոր գեղեցկութեամբ երևաց հօրիզոնից, ձիւնէ հարթութեան վրայ փայլեցին ու շողշողացին ցոլցըլուն կաթերը և արնի լուսը ընթուշ վարդագոյն կարմրութեամբ ներկեց ողջ երկինքը:

Քալը գուշակեց, որ այս ցրտին ինքը չի դիմանալ: Ահա՛ երևացին երկու դիւղացիներ, որ գալիս էին դէպի նա. սպիտակ ու փայլուն ձիւնէ հարթութեան վրայ պարզ երևում էին նրանք իրանց մուգ գոյնի շորերով...

Քալը նկատեց նրանց և ինքն իրան սկսեց մտածել. «Տէ՛ր Աստուած, ի՞նչ սարսափելի տեսք ունին սրանք իրանց մեծ-մեծ միրուքներով,

ցրտից կապտած կատաղի երեսներով ու աւազակային բալուռած քով... Մէկը հրացանով էր զինուած, իսկ միւսը գոտկի մէջ էր խրել իւր փայլուն կացինը, որ նոր ծագող արևի ճառագայթներից փայլում էր կալծակի նման: Կացնի փայլը շատ անախորժ ու անտանելի կերպով էր ազդում գալի աչքերին: Նա աշխատում էր չընայել այն փայլող մահառիթ գործիքին բաց նրա աչքերն ակամայ դառնում էին դէպի այն կողմը, որ կողմից մօտենում էին երկու մուգ մարմինները:

Եկան:

— Հը՛ ընկե՛լ ես, ասաց որսորդը. խփի՛ր կացինդ, եղբայր, բաց տե՛ս որ կաշին չփչացնես, գլխին տուր:

Քալը կծկում ու դողում էր և անգոր կատաղութեամբ ատամները չըխչըխկացնում: Դեռ էլի շատ չարութիւն կար նրանում... Ինչպիսի զուարճութեամբ նա կընկնէր այն դիւղացու վրայ և իւր մեծ-մեծ ատամները կըխրէր նրա կոկորդը:

Գիւղացին կացինը հանեց ու բարձրացրեց: Այդ վերջին րոպէին միայն նկատուեց, թէ գալը ո՛րքան վախկոտ է եղել: Նա հառաչեց, ոռնաց և սկսեց սարսափելի կերպով ալս ու այն կողմն ընկնել, աշխատելով դուրս պրծնել թակարդից:

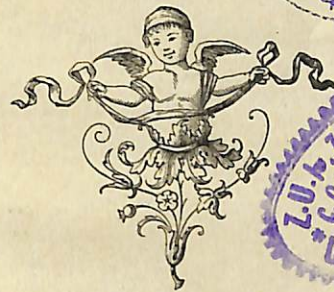
Ինչպէս կուզէր նա այդ րոպէին հեռու լինել այդ սարսափելի տեղից, պահուել անտառի ամենամթին խորքում, որևէ կորած անկիւնում...

Քալն ատամները կրճտեց և արիւնալից աչքերը լայն բաց արաւ...

— Խփի՛ր, ասաց որսորդը:

Կացինը փայլեց պարզ օդում և ուժեղ ձեռքով ուղղուած հարուածը իջաւ գալի գլխին:

Քալը խուլ խռպոցով տարածուեցաւ գետնին:

— P1

«Ազգային գրադարան»

NL0386759

4486

